

Kádár levelek ^[1]

Hatalom és művészet

„Az a bizalom és tisztelet, amely Önt népünk részéről övezi, adta a kezembe a tollat, hogy egy közérdekű ügyben jelen levelemmel felkeressem. Az eddigi tapasztalataim ugyanis – sajnos – arról győzhettek meg, hogy akiknek mint illetékeseknek az alábbiakban előadott kérdésben intézkedniök kellett volna, nem tették.” (Vigh Károly)

A Kádár-korszak nemcsak a gazdaság- és társadalompolitikában, az oktatásban és a tudományos kutatásban, hanem a kulturális életben is enyhülést hozott az 1950-es évek diktatúrájához képest. 1956 után a kultúra és az ideológia viszonya megváltozott. Kádár ugyanis a kultúra rész-szerepét hangsúlyozta az összpolitikai szempontokhoz képest. Ezek szerint a kultúra még mindig a legfontosabb, de már nem az egyetlen eszköze volt az ideológiai befolyásolásnak, és legfőképpen már nem az egyedüli reprezentánsa az ideológiának. A kultúra kitüntetett ideológiai szerepe a két világháború közötti ideológiák szembenállásának egyik következménye volt, feladatául a fennálló rendszer ideológiai legitimitációját kapta. A hatalom a

kétféle harc jegyében ellenőrizte és befolyásolta a kultúra valamennyi területét. Mindvégig érvényben volt a „3T” néven elhíresült értelmiség- és művészetpolitikai elv, melynek értelmében az alkotókat és műveiket három („támogatott”, „tűrt” „tiltott”) kategóriába sorolták. A támogatás-tűrés-tiltás hármast elvén belül a határok elmosódtak voltak. Hogy az adott pillanatban mi számított elfogadottnak vagy ellenségesnek, azt mindig a párt megfelelő vezetői döntötték el. Így egy nagyon bürokratikus, ugyanakkor képlékeny rendszer jött létre, mely tág kereteket adott a hivatalosan nem is létező cenzúrának. A hatvanas évekre a kultúra irányításában az adminisztratív intézkedések dominanciáját felváltották a kifinomult manipulációs módszerek, egyre nagyobb jelentőségűek lettek a személyes kapcsolatok, ezt az időszakot a kompromisszumok, érdekkijáráások, lekötélések hatották át. A rendszer másik jellemző vonása volt, hogy a művészeti élet szereplőivel a hatalom személyes kapcsolatot tartott fenn. A rendszer totalitárius volt, felpuhítva személyes kapcsolattartáson, egyénre szabott jutalmazáson és büntetésen alapuló politizálással. Ismeretes, a korszak értelmiségpolitikáját leginkább *Aczél György* nevével fémjelmezhetjük. Kádár a kulturális és művészeti életet érintő fontosabb döntések előtt kikérte Aczél véleményét, de legalábbis tájékoztatta minden lényegesebb ügyről, erre is láthatunk példát az alább közölt iratok között.

Kádár *Major Tamással*, *Illyés Gyulával*, *Kassák Lajossal* személyes viszonyt ápolt levelezett, írásai személyes hangvételűek. Amikor egyéb kulturális ügyben fordultak hozzá beadvánnyal, akkor is szinte minden esetben tájékoztatást, tanácsot kért Aczél Györgytől, *Pozsgay Imre* kulturális minisztertől, vagy *Kornidesz Mihálytól*, a KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának vezetőjétől és csak ezek után hozott döntést.

(b-j) Illyés Gyula, Major Tamás, Juhász Ferenc, Kádár János

Fotó: Politikatörténeti Intézet

Az alábbi, a Magyar Országos Levéltár Kádár János titkársága iratanyagában található dokumentumok felvillantják előttünk Kádár viszonyát Major Tamással, Kassák Lajossal és Illyés Gyulával. Emellett bepillantást nyerhetünk abba is, hogy művészeti ügyekben milyen beadványokkal keresték meg és ő hogyan reagált, milyen módon, kiknek a segítségével válaszolta meg a panaszos leveleket. A dokumentumok nem illeszkednek szervesen egymáshoz, mégis tükrözik Kádár hozzáállását - és annak az idők folyamán való megváltozását - a művészeti kérdésekhez.

A kronológiailag első levélben Kádár János bocsánatkérésre szólítja fel Major Tamást, a Nemzeti Színház igazgatóját, aki a levél tanúsága szerint egy születésnapján estén megsértette *Kállai Gyulát* és annak feleségét. A sértés konkrét okát nem ismerjük, annyi azonban bizonyos, hogy Kádár, Kállai és Major kapcsolata több évre nyúlik vissza. Kállainak, mint a Budapesti Nemzeti Bizottság főtájkárának szerepe volt abban, hogy 1945-ben Major Tamás a Nemzeti Igazgatója lett, később pedig Kállai, mint népművelési-miniszterhelyettes majd művelődésügyi miniszter állt munkakapcsolatban Majorral. Kádárt és Kállait pedig 1951-ben ugyanazon koncepció perben ítélték börtönbüntetésre, ahonnan mindketten 1954-ben szabadultak.

A levélben említett születésnap minden bizonnyal Kállai Gyula 50. születésnapja (1960. június 1.), aki ekkor a Minisztertanács első elnök-helyettese volt. A Kállai és Major közötti vita okára csak következtethetünk. Major nem sokkal korábban vette fel a kapcsolatot *Bertolt Brecht* özvegyével. Az általa vezetett Berliner Ensemble 1959-ben vendégszerepelt Magyarországon a Galilei élete című darabban. A Brecht-féle Galilei feldolgozást Major is szeretette volna bemutatni, de nem engedélyezték. Ez okozhatott feszültséget Major és Kállai között 1960-ban. De mivel ekkor Kállai Gyula volt az Állami- és Kossuth Díj Bizottság elnöke, elképzelhető, hogy valakinek az elismerése körül támadt vita. Ebben az időszakban történt *Sinkovits Imre*, illetve *Gobbi Hilda* kényszerű átszerződése a Nemzetiből a József Attila Színházba, amelyek ugyancsak konfliktusforrást jelentettek.

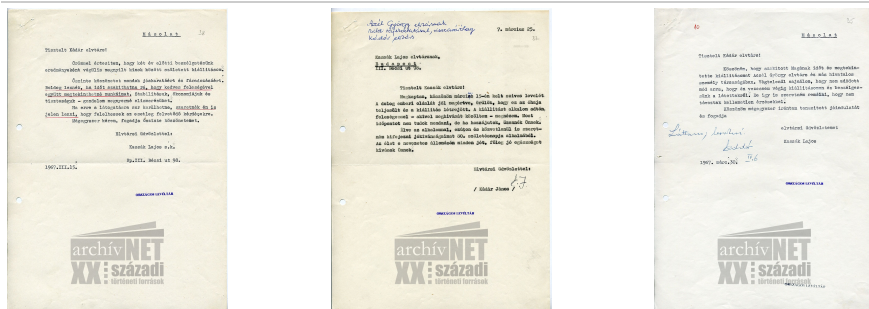
Kádár János bocsánatkérésre felszólító levele Major Tamásnak.

Jelzet: MOL M-KS 288. f. 47. cs. 730. ő. e. – 1960. június 7.

Nem tudni, hogy Major Kádár levelének hatására bocsánatot kért-e Kállaitól és annak feleségétől, annyi bizonyos, hogy Majorral, aki 1956 után Kádár szűkebb baráti köréhez tartozott, később Kádár megszakította kapcsolatát, mivel Major a hetvenes évek folyamán szűkebb körben kritikus nézeteket hangoztatott.

„Sajátos viszonya volt a képzőművészethez. A szegedi Csillag-börtönben - 1945 előtt - főképp rajzolt. A modern képzőművészethez több érzelme volt, mint a környezetében bárkinek, ennek ellenére nem kompromittálta magát azzal, hogy kiálljon mellette. De szívesen jön el velem Kassák önköltséges kiállítására.” - [popup title="Írta" format="Default click" activate="click" close text="Kádár János (1912–1989), portré, kézirat, dátum nélkül, AKH [Aczél György Kézirat Hagyaték] Ms 6112/31. Megjelent: ACZÉL GYÖRGY: Egy Kádár portré töredékei. Beszélő. 1999. október beszelo.c3.hu/99/10/11aczel.htm"] Kádárról Aczél György.

Kassák 1967 előtt 1957-ben állíthatott ki Magyarországon a Csók Galériában. 1965-ben fordult kérésrel Kádárhoz, hogy retrospektív kiállítást rendezhessen az Ernst Múzeum nagytermében, ahol az 1920 óta készült rajzait és festményeit szerette volna kiállítani. Azt kérte, hogy a termet biztosítsa az állam, az egyéb költségeket hajlandó lett volna ő maga vállalni. Miután a Kulturális Osztály meghallgatta Kassákot, a Politikai Bizottság olyan határozatot hozott, hogy Kassák a saját költségén állítsa ki és ne az Ernst Múzeum nagytermében, hanem egy kisebb teremben. Ez a kiállítás jött létre végül 1967-ben a Fényes Adolf teremben, és erre hívta meg Kádárt Kassák, aki eleget is tett a meghívásnak.

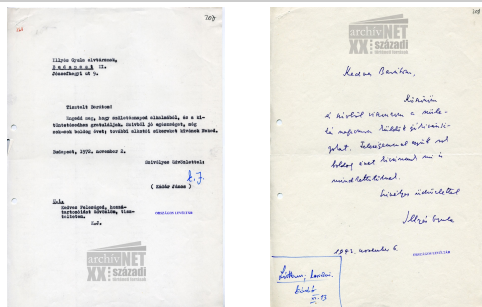

Kassák Lajos meghívója kiállítására és köszönő levele. Mellette Kádár János köszönő és gratuláló levele.

Jelzet: MOL M-KS 288. f. 47. cs. 740. ő. e. – 1967. március 15.

Illyés a Kádár-kor kezdeti éveiben is visszavonultan élt, a hatalom ellenségesen kezelte, majd a hatvanas években fokozatosan enyhült a légkör körülötte. 1959-re az MSZMP-nek, leginkább az Írószövetség újbóli megszervezése érdekében szüksége volt a népi írók együttműködésére. Aczél György feladata volt, hogy megbékítse az írókat, leginkább Illyés Gyulát.

Illyés is egyre nehezebben viselte el a fojtogató légkört. 1960. január 12-én levélben fordult Kádár Jánoshoz, hogy megpróbálja tisztázni helyzetét. Kádár január 25-ei válasza lényegében - bár a jövőt illetően megengedő - elutasító volt: „A személyed és munkásságod kapcsán kialakult nézeteket és az ezek között lehetséges félreértéseket tisztázni levelemben nem sikerült.” Illyés Gyulának 1961-től rendszeresen jelentek meg alkotásai, 1969-ben megindult életmű-sorozata is. 1970-ben Kossuth-díjat kapott. 1972-ben a Munka Vörös Zászló Érdemrendjével tüntették ki, ehhez is gratulált neki Kádár születésnapjára írt köszöntő levelében.

Születésnapjára üdvözlésváltás Kádár János és Illyés Gyula között.

Jelzet: MOL M-KS 288. f. 47. cs. 753. ő. e. – 1972. november 2.

Hernádi Gyula több Jancsó Miklós filmhez írt forgatókönyvet. Első közös filmjük az 1964-ben bemutatott „Oldás és kötés” volt. Bajcsy-Zsilinszky Endre címmel 1977-ben írt drámát, melynek alapján született meg az 1978-ban, a Magvető Kiadónál megjelent *Vitam et sanguinem* című viselő filmregény.

A készülő filmmel kapcsolatban Kádár 1978. május-júniusban két tiltakozó levelet is kapott, egyrészt Vigh Károly történésztől, a Nemzeti Múzeum tudományos főmunkatársától, akinek kutatóként fő témája Bajcsy-Zsilinszky Endre élete és munkássága volt, másrészt Tartsay Vilmos özevegétől. Tulajdonképpen mindketten a

hamis történelmi epizódokat és a pornográf jeleneteket kérték számon a szerzőpáron. A két levél hangvétele nagyon hasonló, mindketten mint végső lehetőséget említik a Kádárhoz fordulást, mondván már csak benne van bizodalomuk, hogy a „magas körök támogatását élvező Jancsó-Hernádi párossal szemben”intézkedik, hogy a filmtrilógia ne készülhessen el. A levelek szóhasználata is nagyon hasonló. Kádártól, mint a nép tiszteletét élvező, erkölcsi és politikai tekintéllyel rendelkező vezetőtől kérnek segítséget, mondván nem bíznak abban, hogy az illetékesek megfelelően járnak el. Kádár az iratok tanúsága szerint ezektől az illetékesektől - Pozsgay Imrétől és Kornidesz Mihálytól - kért és kapott tájékoztatást az ügyben. E szerint a készülő film hőse - a regénnyel ellentétben - nem Bajcsy-Zsilinszky Endre, a fim pedig nem életrajzi film. Kádár nem is maga válaszolt a levelekre, hanem Kornidesz Mihályt bízta meg, hogy néhány sorban reagáljon a felvetésekre, aki ezt meg is tette.

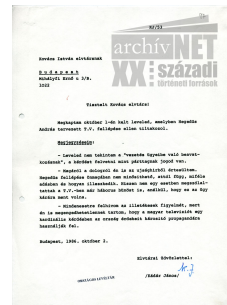
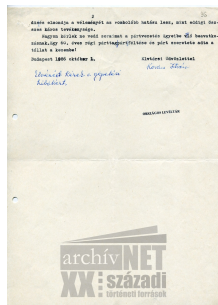
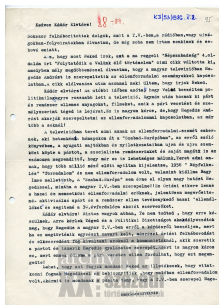
1978-ban a tervezett filmtrilógiának végül két részét, a Magyar Rapszodiát és az Allegro Barbarót mutatták be.

Vigh Károly és Tartsay Vilmosné levele a „beteges erkölcsiséget tükröző, és Bajcsy Zsilinszky Endre emlékéet sértő” Vitam et Sanguinem című Hernádi Gyula – Jancsó Miklós jegyzte filmregény kapcsán.

Jelzet: MOL M-KS 288. f. 47. cs. 762. ó. e. – 1978. május 29.

Kovács István - aki korábban az MKP majd az MDP KV Szervezési Osztályának vezetője majd titkára, illetve budapesti pártbizottság első titkára volt - tollából származik az időrendben utolsó levél. Kovács *Hegedüs András* televízióbeli szerepeltetése ellen emelt szót. Hegedüs András 1955-1956-ban a Minisztertanács elnöke volt, ő írta alá a szovjet hadsereg segítségül hívásáról szóló kérelmet, 1958-ig Moszkvában élt, majd hazatért szociológusként, politológusként tevékenykedett. 1973-ban eltérő politikai nézetei miatt kizárták az MSZMP-ből.

A Kádár által küldött válaszlevél érdekessége, ekkoriban - 1986-ban - már mennyire elnéző volt Kádár. Hegedüs szerepeltetését önmagában nem ellenezte, nem tiltotta, az illetékesek figyelmét csak arra tervezte felhívni, hogy a televíziót ne használják fel az ország érdekeit károsító propagandára.

Kovács István, a Magyar Dolgozók Pártja Budapesti Bizottsága egykori első titkárának levele Kádár Jánoshoz Hegedüs András volt miniszterelnök, ellenzéki szociológus TV-beli szereplése miatt, amelyben 1956-ot népfelkelésnek, forradalomnak nyilvánította. Mellette Kádár János részben egyetértő levele.

Jelzet: MOL M-KS 288. f. 47. cs. 777. ó. e. – 1986. október 1.

A felhasznált fotók a Politikátörténelmi Intézet gyűjteményében található.

Címkék:

- [Kádár János](#) [2]
- [Kádár-rendszer](#) [13]
- [Ilyés Gyula](#) [4]
- [Major Tamás](#) [5]
- [Kállai Gyula](#) [6]
- [Kassák Lajos](#) [7]
- [Kovács István](#) [8]
- [Vigh Károly](#) [9]
- [Tartsay Vilmos](#) [10]
- [Bajcsy-Zsilinszky Endre](#) [11]
- [Hegedüs András](#) [12]
- [Aczél György](#) [13]
- [3 I](#) [14]

Kiadás: 12. évfolyam (2012) 3. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/kuriozumok/kadar_levelek.html

Hivatkozások

- [1] https://www.archivnet.hu/kuriozumok/kadar_levelek.html
- [2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kadar-janos>
- [3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kadar-rendszer>
- [4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/illyes-gyula>
- [5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/major-tamas>
- [6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kallai-gyula>
- [7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kassak-lajos>
- [8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kovacs-istvan>
- [9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/vigh-karoly>
- [10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/tartsay-vilmos>
- [11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/bajcsy-zsilinszky-endre>
- [12] <https://www.archivnet.hu/cimkek/hegedus-andras>
- [13] <https://www.archivnet.hu/cimkek/aczel-gyorgy>
- [14] <https://www.archivnet.hu/cimkek/3-t>